

Megyeri-Pálffy Zoltán[1]: Pillantás a dán névjogra

Debreceni Jogi Műhely, 2007. évi (IV. évfolyam) 2. szám (2007. április)

A dán névjogi szabályozás csaknem két évszázados múltra tekint vissza. 1812-ben a dán kormányzat elfogadott egy törvényt, amely arra kötelezte a családokat, hogy állandó vezetéksneveket használjanak.[2] 1826-ban pedig az apai neveket törölték el törvénnyel.[3] E jogi szabályozás létrejöttének oka a folyamatosan változó családnevekben keresendő, hiszen a patronimikonos névadás generációként más-más családi nevet eredményezett, amely egyértelmű, hogy sem a vagyoni, sem az államigazgatási érdekeknek nem kedvezett. A XIX. század elején megszülető szabályozás (hasonlóan a Magyarországon II. József, majd I. Ferenc rendeleteihez) állandósította a családneveket, habár az 1850-70-es évekig még mindig gyakorta csak az apai neveket használták.[4] A mai dán szabályozás is ennek szellemében született.[5] A hatályos törvény kifejezetten liberálisnak mondható, hiszen – mivel a névállomány színesítése az egyik cél – különösebb akadályt nem gördít a névválasztás elé. Ugyanakkor nem tiltja meg a hagyományos névformák használatát sem.

A hatályos dán névjogi szabályozás gerincét a névjogi törvény adja (No. 193, 29.4.1981.), amely négy részből áll: a vezetéksneveket a középső, majd az utónevek követik, s a jogszabály negyedik részében vegyes rendelkezések kapnak helyet. A következőkben ezeket az egységeket mutatom be, egyes helyeken összevetve a magyar szabályozással, ekképp betekintést nyerhetünk, hogyan alakul a névviselés napjainkban Dániában.

Vezetéksnevek[6]

A vezetéksnevek tekintetében a szabályozás elsőként a születési nevekkel foglalkozik (1.§). A gyermekért felelős személyeknek (szülői felügyeleti jog) a jogszabály hat hónapot biztosít arra, hogy a gyermeknek a törvényben meghatározott vezetéksnevet adjanak. Tehát ez kötelezettségként jelentkezik, hasonlóképpen a magyar szabályozáshoz, amely viszont eltér abban a tekintetben, hogy a szülőknek legkésőbb a gyermek anyakönyvezése előtt kell megállapodniuk a gyermek nevééről.[7]

A dán törvény a megjelölt határidő eredménytelen elteltéhez következményként az anya vezetéksnevének felvételét fűzi (az angol szöveg az adopt ígét használja, érdemest ezt a magyar terminológus szerint e környezetben anyakönyvezésnek, illetve névadásnak értelmezni). Érdekes, hogy a törvény az adott név felvételét kizárja, ha az anya vezetéksneve a később tárgyalandó, rokonságra utaló, a felmenő nevéből képzett vezetéksnevek meghatározott köréből kerül ki. Ebben az esetben – a dán szokásoknak megfelelően – a gyermek az anya keresztnévét fogja viselni a nemre utaló toldással (–søn (fia), illetve –datter (lánya)). Megjegyzendő, hogy ez a hagyományos – természetesen az apa nevével – dán névképzési szokás. Továbbá, felmerül a kérdés, hogy célszerű-e ez a rendelkezés, ha azt vesszük figyelembe, hogy a gyermek neve így anyai név lesz, ami ekképp egyértelműen felfedi a valóságot: nincs anyakönyvezhető apa. A magyar szabályozásban lehetőség nyílik képzelt apai név anyakönyveztetésére, amelynek többek között az a megfontolás áll a háttérében, hogy a gyermek elkerülje az anyjával azonos vezetéksnévből származó esetleges hátrányos megkülönböztetéseket.[8]

A törvény rendelkezései egy meglehetősen szokatlan szabályozást tartalmaznak, nevezetesen a névvédelem egyik formáját. A jogszabály aszerint teszi függővé, hogy egy vezetéksnév védelemben részesül-e vagy sem, hogy mekkora számban viselik azt az állampolgárok. Ez a „határszám” a kétezres. Ha egy nevet kétezernél több állampolgár tudhat a magáénak, akkor e név nem részesül törvényi védelemben. Maga a védelem abban nyilvánul meg, hogy a védett

neveket nem lehet felvenni, illetve anyakönyveztetni. A családi és fogyasztói ügyekért felelős miniszter minden évben közzéteszi a nem védett nevek listáját (2-3.§§). Érdemes elgondolkodni azon, hogy miért a nem védett nevek kerülnek közzétételre, amelyeket ugye bárki felvehet. Talán célszerűbb lenne a védett nevek listáját közzétenni, nemcsak azért mert ez nyilván kevesebb név (hiszen kétezernél kevesebb személy viseli, tehát ritka nevek), hanem mert ez ekképp egy tiltólistaként is funkcionálhatna.

A magyar szabályozásban a névváltoztatás területén találkozunk tilalmakkal.[9] A névváltozási kérelmekkel kapcsolatos döntés során nincs meghatározva, hogy mi engedélyezhető, s mi nem, hiszen nincs egy olyan lista, amely pl. a történelmi neveket sorolná fel. Ezzel együtt megjegyzendő, hogy Magyarországon egy ilyen, tehát számadathoz kötött védelem nem töltené be a funkcióját, hiszen a névváltoztatások engedélyezésekor nem a választott név gyakorisága a mérlegelendő szempont, valamint a magyar névállomány jellege sem kíván meg egy effajta korlátozást.

A dán szabályozásban e limit meghúzása valószínűleg a dán nevek már említett képzésében keresendő, hiszen a keresztnév nemre utaló toldással ellátott formáját viselik (viselték) vezetéknevként, ami nyilvánvalóan számos azonos nevet eredményezett. Így a más, eltérő nevek ritkábban fordulnak elő, ami megalapozza a védelem ilyen módját.

A felvehető, anyakönyvezhető nevekkal kapcsolatosan a törvény feltételeket szab arra vonatkozóan, hogy mikor vehető fel egy név vezetéknevként. Egy név felvétele engedélyezhető pl. a rokonsági kötelék alapján, azaz ha az a kérelmező, illetve felmenőinek már korábban ez volt a neve. A törvény a vérrokonságon kívül beemeli ebbe a körbe a korábbi vagy jelenlegi házastársat, a nevelőszülőt és a mostohaszülőt is, ezek hozzájárulásával.

A házassági nevekről pusztán egy szakasz rendelkezik. Főszabályként ha a házastársak azonos nevet kívánnak viselni, az egyik felveheti a másik nevét annak hozzájárulásával. De kizárja ezt a lehetőséget a törvény akkor, ha a viselni kívánt név a szülő keresztnéből képzett, vagy más, rokonságra utaló név.

A törvény a házasságot kötni szándékozókhoz hasonlóan azok jogát is elismeri a közös vagy az azonos név viselésére, akik ugyan nem kívánnak ilyen kötelékben élni, mégis ki szeretnék nyilvánítani összetartozásukat. Ehhez előírja, hogy legalább két éve éljenek együtt, vagy velük együtt élő 18 év alatti gyermekük legyen, aki viseli vagy viselni fogja az ő vezetéknevüket (5.§). A jogalkotó e két vagylagos feltétellel helyettesíti a házasságkötés aktusát a közös névviselés területén.

Érdekes, hogy e rendelkezésen kívül a házassági névviselésre vonatkozóan továbbiakat nem találni e jogszabályban, így előfordulhat, hogy a jogrendszer más helyén kaptak helyet, hiszen Magyarországon sem a kifejezetten a névviselést érintő Atvr.-ben, hanem a Csjt. 25.§-ában találhatók a házasságban viselhető névformák.

A dán törvény új nevek felvételére is lehetőséget ad, hiszen megengedi, hogy az addig vezetéknevként nem használt neveket ezentúl használni lehessen ilyen minőségben is. A jogalkotó viszont komoly feltételeket szab ehhez, ugyanis a védett nevekkal könnyen összetéveszthető, a mások által már használt és nyilvántartásba vett neveket (társaságok, egyesületek, művészek, történelmi személyiségek neveit, védjegyeket stb.), valamint az utóneveket, a vezetéknevkénti használatra alkalmatlan, illetve másokat sértő neveket nem engedi felvenni (6. §).

Bár a törvény eddig ismertetett rendelkezései arra engednek következtetni, hogy a jogalkotónak továbbra is szándékában áll a névanyag színesítése, mégsem korlátozza a hagyományos apai nevek használatát. A XIX. század elején hoztak először a

patronimikonokat szabályozó törvényt. Ennek a célja az addig generációnként cserélődő családnevek változásának megállítása volt, hiszen a fiú az apa keresztnévét kapta vezetéknévül – a nemre utaló toldattal. Ez egyrészt azt eredményezte, hogy egy családnak nem alakult ki állandó vezetéknéve, másrészt viszont sok embernek lehetett ugyanaz a vezetéknéve, holott nem álltak rokonságban egymással.

Ugyancsak a névállomány színesítését szolgálja a kettős nevek használatának megengedése. Kettős névvé két vezetéknévként használatos név fűzhető össze kötőjel alkalmazásával. Ugyanakkor a kötőjellel összefűzött, illetve azzal össze nem fűzött kettős neveket viselők választhatják valamelyik nevük elhagyását is (8.§).

Figyelemre méltó az örökbefogadás útján szerezhető nevekre vonatkozó szabályozás is. A magyarhoz hasonlóan a dán törvény is megengedi, hogy az örökbefogadott gyermek korábbi (eredeti) családi nevét megtartsa, vagy örökbefogadó szülei (szüleje) nevét vegye fel, illetve az örökbefogadás érvénytelenítése után is megtarthassa az örökbefogadással szerzett nevét (9.§). Ezzel a jog elismeri az állandó névhez fűződő érdeket. A már hosszú ideje használt névtől vagy az egyénnek az örökbefogadás által sajátjává vált névtől való megfosztás – az akár az örökbefogadás keletkezésével, akár annak megszűnésével következik be – méltatlan helyzetbe hozná a név viselőjét, s új név felvételére kényszerítené, amely társadalmi helyzetét is hátrányosan befolyásolhatná.

Egy meglepő rendelkezéssel is találkozhatunk a dán névjogban (10.§): a vezetéknév megszűnése, amely mindössze egy sornyt tesz ki a névjogi rendelkezések között. Ez a névváltoztatással hozható összefüggésbe, ugyanis „a vezetéknév megszűnik, ha másik vezetéknévet vesznek fel.” Ezzel a törvény vezetéknévvel kapcsolatos különleges koncepciójának lehetünk tanúi, ugyanis ekképp a jogalkotó a vezetéknév mintegy "nyelvtani életciklusát" rajzolja meg a nevek keletkezésétől azok megszűnéséig.

Középső nevek[10]

A magyar szabályozásban teljesen ismeretlen középső neveket is rendezi a dán névviselési jog. Az erre vonatkozó rendelkezések a vezetéknévvel azonosan épülnek fel, azaz a jogalkotó megadja, hogy mely nevek használhatók középső névként. Általában igaz, hogy olyan név vehető fel, amely valakinek korábban sajátja, felmenőie illetve mostoha-, nevelőszüleié volt. Egy érdekességre viszont érdemes felhívni a figyelmet: olyan utónév is szerepelhet középső névként, amely tulajdonosával ellenkező nemre utal! Ez így hasonlatosságot mutat azzal a pl. Franciaországban vagy Németországban élő – és a régi magyar jogtól sem idegen – szokással, amely megengedi, hogy a férfiak keresztnévük mellett a Mária nevet viselhessék.

A patronimikonok a középső nevekkel sem férnek össze, tehát apai név középső névként nem viselhető. Bár a skandinávok körében gyakori a középső név használata, de az a jogszabály szerint nem kötelező, akár el is hagyható.

Utónevek[11]

Természetes és egyúttal törvényi kötelezettség, hogy minden magánszemély köteles legalább egy utónevet viselni. A jogszabály itt is hat hónapot biztosít a szülőknek az utónév kiválasztására, ellenben arra az esetre, ha eredménytelenül telne le a határidő, a törvény nem ad útmutatást (12.§).

Magyarországon is kérdéses szokott lenni, hogy melyek azok az utónevek, amelyeket a szülők gyermeküknek adhatnak. Ebben eligazítást ad az egykor Magyar Utónévkönyvnek nevezett, ma az MTA által összeállított, utónévjegyzéknek hívott lista.

A dán szabályozás is korlátokat állít fel e terén. Az utónevek anyakönyveztetésének két módját különböztethetjük meg: az engedély nélküli, illetve az engedélyhez kötött felvételt. Az engedélyhez nem kötött utóneveket a felelős miniszter egy lista formájában teszi közzé. Ez a jegyzék azokat a neveket tartalmazza, amelyek Dániában jelenleg, illetve korábban is használt utónevek, és a kérelmezett nevekkel szemben felállított követelményeknek is eleget tesznek. E jegyzék megfelel a mi utónévjegyzékünknek, hiszen a klasszikus formákat tartalmazza.

Engedélyhez kötöttek azok az utónevek, amelyeket a jegyzék nem tartalmaz. Az engedély kiadásához több feltételnek kell teljesülnie: az utónév megfelelő, utónévkénti használatra alkalmas legyen, valamint ne okozzon sérelmet.

Az utónév is elhagyható, feltéve ha helyette másikat választanak, vagy több, már meglévő közül egyet megtartanak.

Nem hagyható megjegyzés nélkül egy apróságnak tűnő, de a regisztráció szemszögéből tekintve fontos kérdés: a dán törvény nem rendelkezik az utónevek számáról. Ezek szerint bármennyi utónév anyakönyvezhető volna?

Negyedik rész[12]

A dán névjogi törvény negyedik szerkezeti egységét a Vegyes rendelkezések címmel lehet illetni. A hangsúlyos névváltoztatási kérdések mellett e részben kapnak helyet a nemzetközi magánjoggal kapcsolatos, valamint a büntető rendelkezések is.

Kezdjük a névváltoztatással, s itt mindjárt szembeötlő, hogy a törvény (Dél-Jütlandot kivéve) az egyház hatáskörébe utalja a névadási és névváltoztatási kérelmek ügyében való döntést (egyes ügycsoportok kivételével). Ennek okát nem ismerem. A magyar szabályozásra gondolva meglepő ez, hiszen az 1894-es törvények megalkotásával, az állami anyakönyvezés bevezetésével, az állam és egyház szétválasztásának deklarálása volt a cél.

Tehát főszabály szerint az egyházi (Dél-Jütlandon állami) anyakönyvvezető határoz a névváltoztatási kérdésekben, kivéve azokat, amelyeket a törvény az állami igazgatási szerv hatáskörébe utal.

Ezen a ponton ismét meg kell állni. A magyar szabályozáshoz képest ez az eltérés is meglepő, ti. nálunk – mivel ma nem létezik a Belügyminisztérium ilyen formában – a tárgykörben felelős minisztérium (jelenleg az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium) dönt a névváltoztatási kérdésekben, illetve a névadási kérdésekben (pl. utónevek engedélyezése). Ez több szempontból is biztonságot jelent.[13]

A dán törvény ellenben csak a következő esetekben írja elő a központi szerv eljárását:

- ha a kérelmező, olyan vezetéknévét kíván felvenni, amelyet más dániai magánszemélyek már viselnek, és ők a névfelvételhez hozzájárulnak,
- újonnan alkotott vezetéknév esetén,
- ha a kérelmező valamely szülője utónevét kívánja felvenni a rokonságra utaló toldással,
- ha a kérelmező szülője, nagyszülője, házastársa utónevét kívánja felvenni vezetéknévként, feltéve, hogy e név eredeti kulturális hagyományai nem tesznek különbséget utó- és vezetéknév között
- nemre utaló végződés módosításával történő névfelvételkor,
- a középső névként felvehető vezetéknév esetén,
- az engedélyezendő utónevek esetén
- külföldi nevek esetében (16.§ (4)).

Mindebből megállapítható, hogy a legfontosabb névadási és névváltoztatási ügyek Dániában is a legfelsőbb hatóság hatáskörébe tartoznak.

A törvény továbbá megengedi, hogy az illetékes miniszter meghatározott feltételek mellett más ügyeket, illetve döntéstípusokat is magához vonjon. A másodfokú fórum szintén a miniszter.

Ha gyermeket érint a névváltoztatás, akkor – amennyiben 12. életévét már betöltötte – őt is meg kell hallgatni, valamint minden esetben a gyermek érdekét kell előtérbe helyezni. A törvény továbbá lehetőséget biztosít a természetes szülőknek is a gyermek tervezett névváltoztatásával kapcsolatos előzetes nyilatkozat megtételére, azaz indokolt esetben akár meg is akadályozhatják a név megváltoztatását (22-23. §§).

A dán névjogi szabályozásban a nemzetközi magánjogi rendelkezések mellett úgynevezett büntető rendelkezések is helyet kapnak. Ha valaki olyan vezetéknévvel visel, amelyhez nincs joga, bírsággal sújtandó, illetve az a magánszemély, aki bizonyítja, hogy más személy az ő nevét használja, vagy a nevével összetéveszthető nevet használ anélkül, hogy erre joga lenne, igényelheti, hogy a bíróság tiltsa el az érintett név további használatától (26-27. §§).

Ez utóbbi tulajdonképpen a magyar jogban is megtalálható személyiségi jogi védelmi eszközök egyike.

Magyar névjog de lege ferenda

A dán névjogi szabályozás ismeretében felvetődik a kérdés, hogy a magyar rendelkezések esetleges újragondolása során mintának tekinthető-e ez a normaösszesség.

A magyar névviselési jog történetileg meglehetősen szétszórtnak, és alacsony szinten volt szabályozva. Ez a helyzet állt fenn egészen 2004. január 1-jéig, amikor is hatályba léptek azon rendelkezések, amelyek változást hoztak a magyar névrendszer életében. E változások egy jelentős lépést jelentettek az egységes szabályozás felé.

Korábban elsősorban a névváltoztatásokra vonatkozó szabályok voltak azok, amelyek a jogforrási rendszer alacsony szintjein voltak rendezve. A 2001-ben született alkotmánybírósági határozat („névhatározat”) kötelezte az Országgyűlést e helyzet megszüntetésére, amely ennek eleget téve, a 2002. évi XLV. törvénnyel a szabályokat beemelte az anyakönyvekről, a házasságkötési eljárásról és a névviselésről szóló 1982. évi 17. törvényerejű rendelet rendelkezései közé. Ezzel megszűnt a névviselési jog „méltatlan” helyzete. Ellenben továbbra sem egy jogszabályban találkozunk a névviselés szabályaival, hiszen mind a családjogi törvény, mind a polgári törvénykönyv, és mellettük számos más jogszabály is tartalmaz erre vonatkozó rendelkezéseket.

Felvetődik a kérdés, hogy megfelelő-e ez az állapot, vagy talán érdemes lenne egy önálló, csak a névviseléssel, a névjoggal foglalkozó jogszabályt alkotni.

Ha egy önálló névjogi törvény megalkotása mellett döntene a jogalkotó, érdemes a következőkre tekintettel lenni:

A dán névjogi törvény szerkezetében átvehető, hiszen fejezetenként foglalkozik az egyes névelemekkel. Helyet kapnak a törvénytörvényben mind az anyagi, mind az eljárásjogi rendelkezések. Ez a névviselési jog sajátosságából fakad, hiszen nem elegendő megmondani, mely neveket viselhetjük, rendelkezni kell arról is, hogy hogyan lesz ez a „sajátunk.” A név tulajdonképpen – a jog szemszögéből – akkor válik élővé, használhatóvá, ha annak bejegyzése, állam általi regisztrációja megtörténik. Ezzel arra a kérdésre is válasz kapunk,

hogy anyagi és eljárásjogi kérdések megférnek-e egy jogszabályban. Igen, hiszen e jogterület összetettsége nemcsak megengedi ezt, hanem meg is követeli.

Az elemzés során kiderült, hogy – bár eltérő a névrendszeri háttér – sok hasonlóság van a magyar és a dán szabályozás között. Ugyanazokra a problémákra kellett megoldást találnia a dán jogalkotónak is, mint a magyarnak: pl. az utónevek vagy a névváltoztatás kérdése.

Tartalmi összefüggésben azonban változtatni kellene az egyes részekben egy hasonló magyar törvény előkészítése során. A családi nevek szabályozásának kérdése (anyakönyvezhetőségüket tekintve) nálunk nem hangsúlyos ennyire, hiszen a magyar névállomány történeti és nyelvi kifejlődésének háttere olyan színes, hogy nem kíván meg külső beavatkozást. A névváltoztatás hatályos magyar szabályozása megtartandó volna egy önálló fejezetben, azzal, hogy érdemes volna bizonyos garanciákat beépíteni mind a nevek védelmével, mind a választható nevekkel kapcsolatban. Ugyanis nem lehet tudni, mi a minisztériumi döntés alapja, azaz milyen szempontokat vesznek figyelembe egy-egy kérelem elbírálásakor.

Egy névjogi törvénybe célszerű lenne beemelni a nemzeti kisebbségi névhasználatra vonatkozó szabályozást is.

A dán törvényhez hasonlatosan egy ilyen magyar jogszabályban is helyet kaphatnának nemzetközi magánjogi, s büntető rendelkezések. A büntető rendelkezéseket érdemes volna a bíróság mellett személyiségi jogi védelmi eszközökkel kiegészíteni.

A short study on Danish Act on Names

Summary

In Denmark until around 1850-1870 most ordinary people used patronymics instead of surnames, however, in 1812 the Danish government passed a law requiring families to choose a fixed surname that future generations should continue to use. In 1826 patronymics were abolished by law. It took several decades for patronymics to disappear.

Constantly changing names had given reasons for this regulation. The patronymics (as family names) were not favourable for property circumstances and registration.

Today the Danish name system bases on the Danish Act on Names. This act contains regulation of last names, middle names, first names, procedure of giving names and the changing of names, private international law relations and penal provisions.

This Danish act is very permissive, because it allows using traditional patronymics and in the same time encourages individuals to choose a new surname. So a name which is not used as a last name in Denmark can be adopted as a last name but some conditions must be effective.

In Denmark last names borne by 2,000 individuals or less are protected and cannot be adopted by other individuals. This is an unusual form in protection of names.

There is a lot of similarity between Hungarian and Danish right of name, enough to think about the first names. Either in Denmark and in Hungary a first name cannot denote the opposite gender in relation to the individual who will bear the name. There is a list of names for boys and girls, which is identical with the Hungarian list of first names compiled by Hungarian Academy of Sciences.

Why can this Danish act be interesting for a Hungarian lawyer?

In Hungary the regulations of names were very scattered, so the rules were on every level of the sources of law. Since 2004 this situation is not so unfavourable, but we still do not have one unified act on names as it is in Denmark. So the Danish act can be a good example to examine how we can establish a similar unified regulation in Hungary.

Felhasznált irodalom és források:

1. Nielson Steineckert, D., 2003: Tips to Help You Do Valid Research about Your Danish Ancestors http://www.utahrockhounds.com/mygen/Research_Danish_Ancestors.PDF (2007.03.17. 15:20)
2. Dán névjogi törvény (angol nyelvű változat): http://www.familiestyrelsen.dk/fileadmin/Filer/PDF/The_Danish_Act_on_Names.pdf (2007.03.17. 15:20)
3. Statens Arkiver – Patronymics: Dán Állami Levéltár honlapja – Apai nevek <http://www.sa.dk/sa/omarkiverne/english/famhist/patro.htm> (2007.03.17. 15:20)
4. 1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról (Csjt.)
5. 1982. évi 17. törvényerejű rendelet az anyakönyvekről, a házasságkötési eljárásról és a névviselésről (Atvr.)

[1] Nappali tagozatos PhD hallgató, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Jegtörténeti Tanszék.

[2] Nielson Steineckert, D., 2003: 1.

[3] Statens Arkiver – Patronymics

[4] Statens Arkiver – Patronymics

[5] Dán névjogi törvény – No. 193, 29.4.1981. – a továbbiakban a lábjegyzetekben, illetve szövegközi zárójelben csak az egyes szakaszok számait tüntetem fel.

[6] 1-10. §§.

[7] 1982. évi 17. tvr. az anyakönyvekről, a házasságkötési eljárásról és a névviselésről (továbbiakban Atvr.) 18. §.

[8] 1952. évi IV. tv. a házasságról, a családról és a gyámságról (továbbiakban Csjt.) 41. §

[9] Atvr. 28. § (6)

[10] 11. §

[11] 12-15. §§

[12] 16-32. §§

[13] Atvr. 28-28/A. §§